222 c. Klinte kyrka[2]

Litteratur: R. Wikell, Rapport till RAÄ 13/1 1999 (ATA).

I januari 1999 anmälde Roger Wikell till Riksantikvarieämbetet att han uppmärksammat en runinskrift på utsidan av södra korportalen i Klinte kyrka, på vänster sida omkring 150 cm över markytan. Inskriften granskades i september samma år.

Inskriften, som är mycket otydlig, består av 6 runor avgränsade av ramlinjer, deras höjd är ca 1,5 cm.

Inskrift:

u--rhn̥
5

Runa 2 är möjligen ett **þ** och runa 3 ett **o**; I 6 **n** når bistaven ända ned till ramlinjen. Inskriften har troligen bestått av en del av runraden.

390. Klinte sn, Tyrvalds. Nu i Statens Historiska Museum

Litteratur: Th. Snædal, Runinskriften på det dosformiga spännet från Tyrvalds i Klinte sn, Gotland, Fornvännen 1986, s. 80-83; L. Thunmark-Nylén, ”Gammalt” spänne med ”ny” runskrift, Fornvännen 1986, s. 73-79; Th. Snædal, Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16, 2002), s. 85-86.

Avbildningar: L. Lindqvist, foto 1982 (ATA); G. Hildebrand, foto 1982 (ATA); B. Händel, ritning 1982 (SHM).

Dosformigt spänne med runinskrift på bottenplattan. Förvaras i Statens Historiska Museum sedan 1907, inv. nr. 13208. Det hittades i ett grustag tre kvart meter under markytan. Det är ett lösfynd men kan möjligen ha samband med ett tidigare grustagsfynd från Tyrvalds,

[2] Då numreringen av Supplementet till Gotlands runinskrifter 2 var genomförd när inskriften upptäcktes anslutes den till G 222 a-b i Klinte kyrka.

Statens Historiska Museum inv. nr. 12353 (L. Thunmark-Nylén, a. a. s. 73).

G 390. Helhetsbild av spännet. Foto: Gabriel Hildebrand 1982.

Spännet är dekorerat med ett enkelt gjutet våffelmönster, mycket vanligt förekommande på denna typ av spännen. Den ringformiga bottenplattan har en yttre diameter på 5,1 cm och en inre på ca 2,6 cm. Runorna tar hela utrymmet på båda sidor om nålhållare och nålfäste i anspråk. När de upptäcktes av L. Thunmark-Nylén sommaren 1981 var de delvis täckta av lös ljusgrön och hårdare blågrön korrosion. De frampreparerades av Riksantikvarieämbetets metallkonservator Elin Törnqvist. Runornas höjd varierar mellan 7 och 13 mm. Den lägre runhöjden beror på att några runor begränsas nedtill av nithål eller de två runda hålen i kanten, som av allt att döma tillkommit före runinskriften. Runorna står med baserna utåt.

Inskrift:

auþi × risti × runaʀ × auir-- × byþnuyaʀ
5 10 15 20 25

Auði rīsti rūnaʀ ā ... Byðnīaʀ.

»Öde ristade runorna på(?) ... Bydnys …»

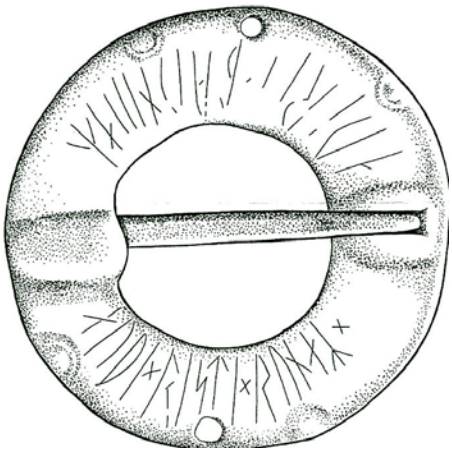

G 390. Teckning: B. Händel 1982.

G 390. Foto: Bengt A. Lundberg 1996.

Till läsningen: Runorna 1-14 är ganska tydliga och ingen tvekan råder om läsningen. I 1 **ɑ** är den dubbelsidiga bistaven tydlig medan huvudstaven är mera diffus. i 3 **þ** ansluter bistaven till huvudstavens topp och bas, samma utseende har övriga **þ**-runor i inskriften. i 12 **n** har en skada tagit bort en bit av huvudstavens mitt och en del av bistavens högra del. Efter 14 **ʀ** följer ett skiljetecken och därefter finns inga spår av runor fram till nålfästet men inskriften fortsätter på dess andra sida. 15 **ɑ** har ensidig bistav, mycket grund och otydlig. Till höger om huvudstaven finns en skada och det kan inte avgöras om där funnits någon höger bistav. Delar av nedre hälften av bistaven i 16 **u** är borta i en korrosionsskada men den (bistaven) förefaller att ha fortsatt ned till kanten. Skadans art gör dock att det inte kan uteslutas att bistaven i stället har svängt in mot huvudstaven och att runan således skall läsas som **þ**. I 17 **i** är huvudstaven bevarad i sin helhet; området runt toppen är skadat och det kan inte avgöras med säkerhet om där funnits någon bistav. I 18 **r** är toppen borta i kantskadan, huvudstav och bistav är också ställvis skadade i sina övre delar. Av runa 19 återstår något mer än mittpartiet av huvudstaven; till vänster om huvudstavens övre del, i den djupa korrosionsskadans kant, finns en kort diagonal fördjupning, det kan inte avgöras om den är avsiktligt ristad. Av runa 20 återstår ca 5 mm av huvudstavens mitt, inga spår av bistavar. Av det därpå följande skiljetecknet återstår endast mycket svaga rester. Av 21 **b** återstår huvudstavens nedre del och bistavens nedre ögla. Möjligen kan rester av

runans övre del skönjas ytterst svagt i korrosionsskadans botten. I 22 **ᛃ** är toppen borta. Runan är tydligt stungen med ett kort diagonalt streck mellan huvudstav och bistav. Bistaven i 23 **ᚦ** svänger i sin nedre del svagt in mot huvudstaven. På grund av skada kan det inte med full säkerhet avgöras om den anslutit till huvudstavens bas (runan kan alltså möjligen ha varit u) I 26 **ᛁ** är toppen diffus, inga spår av bistavar. I 28 **ᚱ** är bistavarna grunda och diffusa, men kan följas i sin helhet. Därefter inga spår av runor i det ca 10 mm långa utrymmet fram till nålhållaren, det kan inte med säkerhet avgöras om där funnits något skiljetecken.

Inskriftens första del erbjuder inga tolkningssvårigheter medan de djupa korrosionsskadorna omöjliggör en fullständig tolkning av den andra delen.

Ristaren har burit namnet *Auði*, ett vanligt kortnamn till namn med förleden *Auð-*: *Auðvaldr*, *Auðraifr* m.fl., välbelagda i det gotländska runmaterialet.

Troligen återger runorna **byþnuiaʀ** genitivformen *Byðnīaʀ* av ett icke tidigare belagt kvinnonamn *Byðnī*. Förleden *Byð-* är möjligen identisk med rsv. **Bǫð-* ’strid, kamp’ belagd på västnordiskt område i mansnamnen *Bǫðmóðr* och *Bǫðvarr* och kvinnonamnet *Bǫðvildr* (E. H. Lind 1905-15 sp. 182-184). I kvinnonamn är det endast belagt i Eddadikten Kvädet om Völund, där namnet *Bǫðvildr* bärs av den kvinna som Völund skändar för att hämnas de orättvisor som hennes far, kung Nidud, har begått mot honom. Motivet är sannolikt hämtat från den fornhögtyska Wielandssagan, där namnet har formen *Baduhilt*.

Efterleden *-nī* har inte heller varit vanlig på östnordiskt och svenskt område men användes flitigt i Norge och på Island. I de svenska runinskrifterna är det sparsamt belagt i namn som *Þōrnī* och *Signī*.

Att namnet *Byðnī*/*Bøðnī* inte är belagt i andra inskrifter och att de båda namnlederna är ovanliga talar inte emot tolkningens riktighet. I de gotländska runinskrifterna finns det relativt många namn med endast ett

belägg. Det är också tydligt att det gotländska namnskicket har varit mycket särpräglat och att flera namntyper som inte förekommer i övriga Skandinavien har använts där.

Skadorna på runorna 15-20 omöjliggör en säker tolkning och därmed en sammanhängande översättning av hela inskriften. Runa 15 **ᛅ** står möjligen för prepositionen *a,* på. Runorna 16-20 **uir--** kan då utgöra en benämning på föremålet. Eftersom skiljetecken saknas mellan 15 **ᛅ** och 16 **u** kan också hela runföljden innehålla en sådan benämning. Översättningen skulle då bli ”Öde ristade runorna på Bödnys ’spänne’.” eller Öde ristade runorna. Bödnys ’spänne’.

Att ägaren till ett föremål meddelar detta i en runinskrift på föremålet i fråga är ganska vanligt, men brukar inte uttryckas på detta sätt. Den vanligaste formuleringen är typen *Siglaifr a mik,* som används bl.a. på G 147 och ytterligare ett par föremål i Duneskatten.

Om runa 15 **ᛅ** står för prepositionen ’på’ består spännets benämning av runorna **uir--** , vilket leder tanken till ordet *vir,* metalltråd, som finns i svenska dialekter (jfr *vira*, eg. förse med metalltråd). Fisl. *vírr*, ags. *wir*, fhr *wiara,* guld- eller silvertråd. I isländska finns ordet *víravirki,* som betyder filigranarbete. Filigranutsmyckning förekommer ofta på de dosformiga spännena men började inte användas förrän under 900-talets senare del då spännetypen redan använts under lång tid. Så den kan knappast ha gett upphov till spännets benämning. Den måste nog sökas i någonting annat karakteristiskt för deras utseende, användning eller tillverkningssätt. Som ett mycket osäkert förslag framför jag tanken att runorna skall läsas **uirki** och att de betecknar det ord *virki* ’arbete’ som ingår i *víravirki* (J. de Vries, Altnordisches Etymologisches Wörterbuch 1977, s. 667).

Arkeologiskt har produktionstiden för denna typ av dosformiga spännen daterats till tiden omkring år 1000. Brukningstiden för detta exemplar har varit ungefär ett halvt århundrade (L. Thunmark-Nylén a. a. s. 74).

Dateringen stämmer väl med inskriftens runografi och språkformer, som hänför sig till tiohundratalet, exempelvis det konsekventa bruket av **ʀ**-runan för det palatala *r*-ljudet och att **ſ**-runan har normal vikingatida form och inte den senare speciella gotländska formen.

189. Mästerby kyrka

Fragmentet som varit försvunnet sedan slutet av 1800-talet återfanns i september 2005 i samband med arbeten med kyrkogårdsmuren i Sanda och förvaras nu i Sanda kyrkas sockenmagasin.

Fragmentet påträffades 1870 och beskrevs och avritades av P. A. Säve i hans samlingar IV, se vidare GR 2 s. 134 f.

Stenen är av ljusgrå kalksten, längd 50 cm, bredd ca 27 cm, tjocklek 15 cm, runhöjd 9 cm.

Inskriften stämmer helt med P. A. Säves teckning:

… : koþa : af…
5

…gōða …

G 189. Foto: Per Malmros 2005.